

بزرگ کاریکاتورهای

هفته‌های نایاب گلابی

اخیر

• مهرورزان

برای کاریکاتور سیاسی نمی‌توان تعریف خاصی ارایه داد. طراحی کمیک از چهره پادشاه فرانسه توسط «فیلیپون» نقاش و کاریکاتوریست پیشگام در سپیده دم پیدایش این هنر را با توجه به قالب و محتوای آن می‌توان یک کاریکاتور سیاسی دانست. فیلیپون با تبدیل سه مرحله‌ای چهره لویی شانزدهم پادشاه فرانسه به گلابی، هم در تصویر وهم در معنی به هجو وی پرداخت. از زمان ورود کاریکاتور به ایران بیشتر موضوعات و سوژه‌های سیاسی دستمایه هنرمندان کاریکاتوریست بوده‌است و در دوره‌هایی از تاریخ سرزمین ما که فرصت و فضایی برای تبادل اندیشه و تفکر فراهم شده، کاریکاتور در وهله نخست به عنوان هنری در جهت دفاع از آزادی، و عدالت اجتماعی و ستیز با سلطه استبداد و بی‌عدالتی نقشی فعال داشته‌است. همزمان شاخه‌هایی از این هنر رشد و تکامل پیدا کرد. کاریکاتور چهره، کاریکاتورهای هنری، ورزشی و کمیک استریپ یا داستان‌های مصور دنباله دار از آن جمله‌است. در این نوشتار هدف بررسی کوتاه کاریکاتور سیاسی در مطبوعات و از مقطع پیروزی انقلاب اسلامی در بهمن ماه ۱۳۵۷ تا زمان حاضر می‌باشد. اما لازم است پیش از ورود به این بحث اشاره مختصری به موقعیت کاریکاتور در واپسین سال حکومت پهلوی دوم داشته باشیم.

در تابستان سال ۱۳۵۶ و در پی چاپ کاریکاتوری از احمد عربانی، کاریکاتوریست معاصر، در روزنامه کیهان آن زمان، دستگاه سانسور حکومتی به سرعت به کار افتاد و در چاپ دوم روزنامه، آن کاریکاتور حذف شد. در این اثر، شخص در حالی که دستی با قدرت گلولی او را می‌فشارد، بر آن دست بوسه می‌زند. واکنش شتابزده در حذف این کاریکاتور، نمایانگر حساس شدن حکومت وقت به نقش هنر کاریکاتور در عبارات آن دوره بود. به مرور و با اوج گیری مبارزات مردمی غلبه رژیم، کاریکاتورها نیز نقش فزاینده‌ای در افشای حکومت پیدا کردند. تا به جایی که یکی از کاریکاتورهای استاد غلامعلی لطیفی کاریکاتوریست برجسته معاصر تحت عنوان چراغ قرمز که در کیهان آن زمان چاپ شده بود، با اعتراض شخص شاه رو به رو شد. بعدها، و تا مرحله پیروزی انقلاب کاریکاتورهای سیاسی حد و مرزها و خط قرمزهای حکومتی را پشت سر گذاشت و چاپ کاریکاتورهایی از شاه در مطبوعات رواج یافت.

در سال‌های نخست پیروزی انقلاب، کاریکاتورهای سیاسی هنوز به افشار وابستگی‌های رژیم سرنگون شده به خارج به ویژه ایالات متحده آمریکا می‌پرداختند. اما بعضی نشریات با گرایش‌های سیاسی متفاوت آرام آرام رجال وقت را به عنوان سوژه روز مطرح می‌کردند. نشریه فکاهی سیاسی آهنگر و همچنین نشریه فکاهی سیاسی «حاجی بابا» از آن مجله بودند.

مجموعه آثار «ابرج زارع» کاریکاتوریست معروف معاصر با عنوان «شاهنامه» نیز یکی از مشهورترین آثار این دوره

کاریکاتورهای سیاسی آمیزه‌ای از هیجان و سوء تفاهم

بزرگ کاریکاتورهای هفته‌های نایاب گلابی اخیر

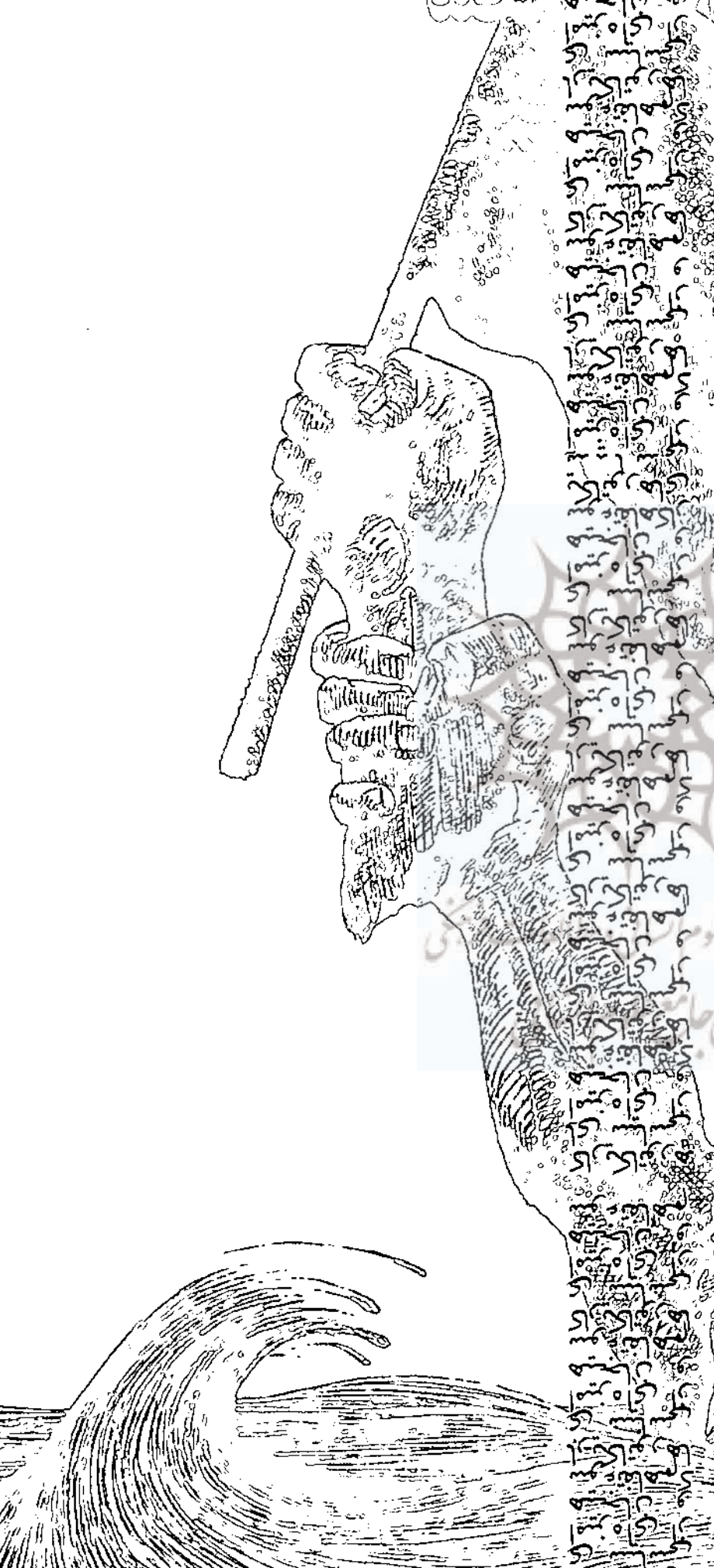

در نشریات احزاب و جمعیت های سیاسی، کاریکاتورها بستگی به خط مشی و استراتژی سیاسی گردانندگان آنها داشت.

نخستین کاریکاتورهای مطبوعات ایران که فعالیت خود را در دو روزنامه معتبر آن دوره یعنی اطلاعات و کیهان آغاز کردند، حیب... صادقی نقاش و طراح معاصر و حسین خسروجردی نقاش و طراح معاصر بودند. تا پیش از شروع جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، آثار این دو هنرمند بیشتر موضوعات مربوط به توپخانه های گرسنه های خارجی به ویژه آمریکا علیه انقلاب ایران را مطرح می کرد. پیران بعضی از کشورهای خاورمیانه عربی که آن روزها در زمره دشمنان جمهوری اسلامی ایران محسوب می شدند، دستمایه مناسبی برای کاریکاتورهای مطبوعاتی این دوره بود. هجوم ارتش سرخ به افغانستان و نبردهای بی دره این منطقه جریان داشت و همچنین حوادث خاورمیانه، به خصوص مسایل فلسطین نیز از سوزهای رایج این دوره به شمار می آمدند. اما هنوز کاریکاتورهای انتقادی و سیاسی که بیانگر نقد مسائل داخلی کشور باشد، به صورت شفاف در مطبوعات دیده نمی شد. جنگ تحمیلی، بیشترین موضوعات کاریکاتورهای سیاسی را به خود اختصاص داد و به عبارتی تا مقطع تابستان سال ۱۳۶۷ یعنی برقراری آتش بس در مرزهای ایران و عراق، این وضع ادامه داشت. البته در بعضی نشریات مثل ضمیمه فکاهی سیاسی روزنامه ی صبح آزادگان یا نام «توفیق دیدار»، به ندرت کاریکاتور انتقادی متناهی به سیاسی هم چاپ می شد با آغاز نشریه گل آقا، در سال ۱۳۶۸، بعضی از سوزهای سیاسی و رجال جمهوری اسلامی، در حیطه موضوعات کاریکاتور قرار گرفتند. انتشار روزنامه ی همشهری در پاییز سال ۱۳۷۱ نیز فصل دیگری برای ورود به عرصه ی کاریکاتورهای سیاسی- اجتماعی بود. هر چند که همشهری به جز موارد معدود، از حوزه موضوعات اجتماعی گام فراتر نهاد و در این دوره می تواند گفت نشریه «گل آقا» بیشترین جایگاه را به کاریکاتور و طنز سیاسی در مطبوعات ایران اختصاص می داد. از خرداد ماه ۱۳۷۶ و آغاز یک دوره جدید سیاسی در ایران، روزنامه هایی قدم به عرصه ی حیات گذاشتند که خیلی سریع، کاریکاتورهای سیاسی را مطرح کردند. از ویژگی کاریکاتورهای این دوره، ورود به عرصه تقابل و تبادل اندیشه ها و تپش کشیدن بحث های آزادی، فعالیت های سیاسی در منطقه، فعالیت های اساسی، هجوم انحصارطلبی و غیره... بودی که در کاریکاتورهای اصلاحات مطرح شدند. این دوره از فعالیت کاریکاتورهای کاریکاتورهای که در دوران بیست ساله انقلاب ایران سابقه نداشت، گامی به جلو برداشتند و به کاریکاتورهای سیاسی و بیای کاریکاتورهای که در گذشته تنها به مسائل داخلی محدود می شدند، اما مشخص ترین جنبه های این دوره از فعالیت کاریکاتورهای کاریکاتورهای که در دوران بیست ساله انقلاب ایران آزادی های قانونی بودند، یعنی آزادی بیان، کسوت، درخت از جمله این نهادهاست که هنوز هم بر آثار کاریکاتورهای امروزه و کاریکاتورهای کاریکاتورهای از برجستگان و فعالان سیاسی ایران است.

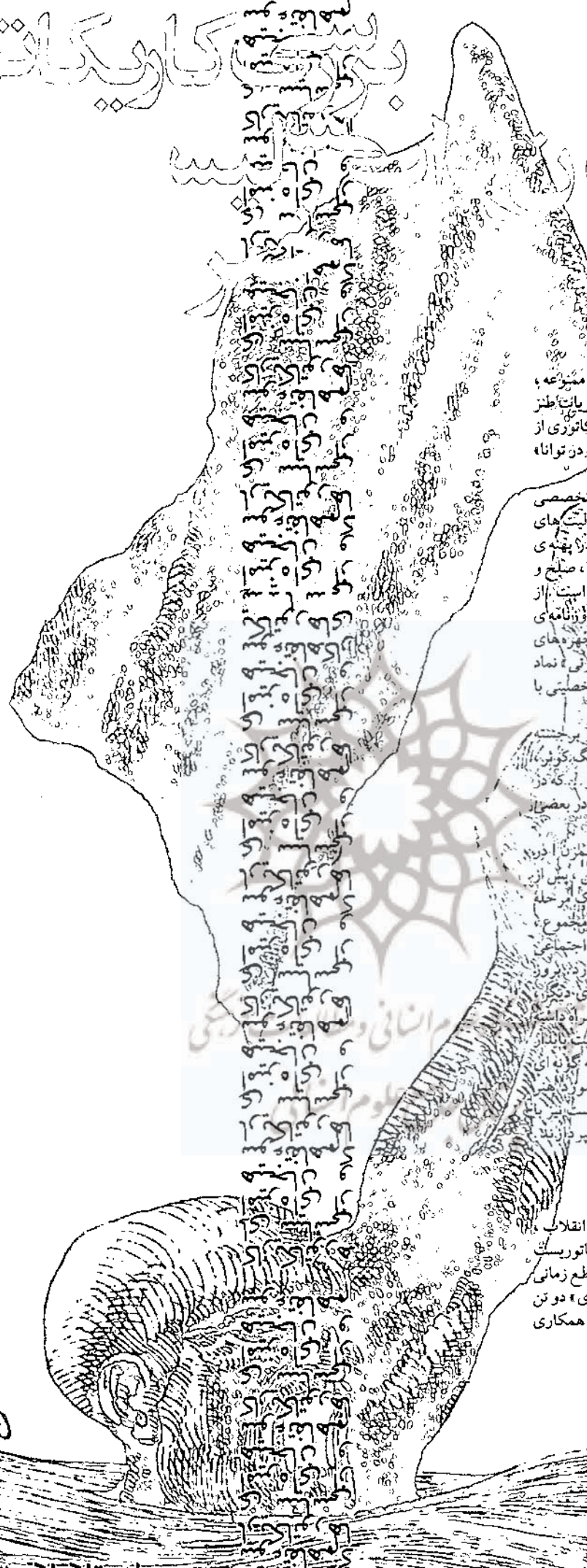
است. در نشریات احزاب و جمعیت های سیاسی، کاریکاتورها بستگی به خط مشی و استراتژی سیاسی گردانندگان آنها داشت.

نخستین کاریکاتورهای مطبوعات ایران که فعالیت خود را در دو روزنامه معتبر آن دوره یعنی اطلاعات و کیهان آغاز کردند، حیب... صادقی نقاش و طراح معاصر و حسین خسروجردی نقاش و طراح معاصر بودند. تا پیش از شروع جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، آثار این دو هنرمند بیشتر موضوعات مربوط به توپخانه های گرسنه های خارجی به ویژه آمریکا علیه انقلاب ایران را مطرح می کرد. پیران بعضی از کشورهای خاورمیانه عربی که آن روزها در زمره دشمنان جمهوری اسلامی ایران محسوب می شدند، دستمایه مناسبی برای کاریکاتورهای مطبوعاتی این دوره بود. هجوم ارتش سرخ به افغانستان و نبردهای بی دره این منطقه جریان داشت و همچنین حوادث خاورمیانه، به خصوص مسایل فلسطین نیز از سوزهای رایج این دوره به شمار می آمدند. اما هنوز کاریکاتورهای انتقادی و سیاسی که بیانگر نقد مسائل داخلی کشور باشد، به صورت شفاف در مطبوعات دیده نمی شد. جنگ تحمیلی، بیشترین موضوعات کاریکاتورهای سیاسی را به خود اختصاص داد و به عبارتی تا مقطع تابستان سال ۱۳۶۷ یعنی برقراری آتش بس در مرزهای ایران و عراق، این وضع ادامه داشت. البته در بعضی نشریات مثل ضمیمه فکاهی سیاسی روزنامه ی صبح آزادگان یا نام «توفیق دیدار»، به ندرت کاریکاتور انتقادی متناهی به سیاسی هم چاپ می شد با آغاز نشریه گل آقا، در سال ۱۳۶۸، بعضی از سوزهای سیاسی و رجال جمهوری اسلامی، در حیطه موضوعات کاریکاتور قرار گرفتند. انتشار روزنامه ی همشهری در پاییز سال ۱۳۷۱ نیز فصل دیگری برای ورود به عرصه ی کاریکاتورهای سیاسی- اجتماعی بود. هر چند که همشهری به جز موارد معدود، از حوزه موضوعات اجتماعی گام فراتر نهاد و در این دوره می تواند گفت نشریه «گل آقا» بیشترین جایگاه را به کاریکاتور و طنز سیاسی در مطبوعات ایران اختصاص می داد. از خرداد ماه ۱۳۷۶ و آغاز یک دوره جدید سیاسی در ایران، روزنامه هایی قدم به عرصه ی حیات گذاشتند که خیلی سریع، کاریکاتورهای سیاسی را مطرح کردند. از ویژگی کاریکاتورهای این دوره، ورود به عرصه تقابل و تبادل اندیشه ها و تپش کشیدن بحث های آزادی، فعالیت های سیاسی در منطقه، فعالیت های اساسی، هجوم انحصارطلبی و غیره... بودی که در کاریکاتورهای اصلاحات مطرح شدند. این دوره از فعالیت کاریکاتورهای کاریکاتورهای که در دوران بیست ساله انقلاب ایران سابقه نداشت، گامی به جلو برداشتند و به کاریکاتورهای سیاسی و بیای کاریکاتورهای که در گذشته تنها به مسائل داخلی محدود می شدند، اما مشخص ترین جنبه های این دوره از فعالیت کاریکاتورهای کاریکاتورهای که در دوران بیست ساله انقلاب ایران آزادی های قانونی بودند، یعنی آزادی بیان، کسوت، درخت از جمله این نهادهاست که هنوز هم بر آثار کاریکاتورهای امروزه و کاریکاتورهای کاریکاتورهای از برجستگان و فعالان سیاسی ایران است.

بزرگترین کاریکاتورهای

دهه ۱۳۷۰

ناپرهیزی بعضی نشریات و ورود آنها به حیطه های ممنوعه ، نیز بحث های تندی را برانگیخت و بعضی از نشریات طنز را به توقیف و تعطیل کشاند. از جمله چاپ کاریکاتوری از آقای خاتمی رئیس جمهوری کشورمان در نشریه دن توانا منجر به توقیف و تعطیل این نشریه شد.

مجله «کیهان کاریکاتور» که به عنوان نشریه تخصصی کاریکاتور و از سال ۱۳۷۰ وارد عرصه ی فعالیت های مطبوعاتی شده است ، به سوز و های سیاسی در زمینه ی جهانی توجه داشته است . و مفاهیمی مثل آزادی ، صلح و عدالت اجتماعی را در ابعاد جهانی آن پی گرفته است . از ویژگی های این دوره رو بگرد کاریکاتور نیست روزنامه ای کیهان به یک تیپ مشخص ، برای انتقاد و هجو چهره های متعلق به جناح های سیاسی رقیب است . «بیژن بیژنی» نماد پیروان نولیرالسم یا لیبرالسم نوزاد قالب شخصیتی با ریش پرفسوری و عینک مطرح کرده است .

در آثار احمد رضا آقاونند طراح و تصویرساز برجسته معاصر ، نوکانیستان ، جمال ال رحمنی ، نیک آهنگ کوثر ، مانا نیستانی ، سعید لرم بخش ، ابهرام عظیمی و ... که در نشریات موسوم به دو خرداد ای فعال بوده اند ، نیز در بعضی از مقاطع به تپ سازی بر می خوریم .

یکی از مشخص ترین آنها تپ روزنامه نگار یا قلندر آذر آثار نیک آهنگ کوثر است . کاریکاتورهای سیاسی ، پس از یک دوره فعال از خرداد ۱۳۷۶ به بعد ، وارد یک مرحله تثبیت عاری از هیجان های آن دوره شده است . این مجموع کاریکاتور سیاسی به تناسب تحولات سیاسی و اجتماعی در ایران تجربه های نوینی را پشت سر می گذارد . در روز پاره ای هیجانات از یکسو و تابردباری از سوی دیگر ، چالش های اجتناب ناپذیری را در این دوره به همراه داشته است . اما چشم انداز آینده دستیابی به یک موقعیت پایدار برای کاریکاتورهای سیاسی را نوید می دهد . به گونه ای که ، سایه سنگین برخی سوء تفاهات در مورد هنر کاریکاتور برچیده شود و هنرمندان کاریکاتور نیست ، بی باک دیدی پخته تری به طرح مسایل سیاسی بپردازند .

پانویس ها:

۱- در روزنامه کیهان در دوران بعد از پیروزی انقلاب ، آثاری با موضوعات سیاسی ، اجتماعی از کاریکاتور نیست معاصر «جواد علیزاده» چاپ می شد و در یک مقطع زمانی در همان سال ها «علی دیواندری» و «نجفی نوری» دو تن از کاریکاتور نیست های معاصر نیز با این روزنامه همکاری داشتند.

روزنامه نگار

صحن
 رده بندی در مجله
 سیاسی ایران در دهه
 پنجاه